

Ons vermogen tot medelijden brengt ons steeds dichterbij rechten voor robots

Alex de Wit & Jan-Peter Soenveld¹

Zouden robots, met name mensachtige humanbots, in de toekomst fundamentele rechten moeten krijgen? Niet het vermogen tot denken of lijden is doorslaggevend, maar onze menselijke neiging tot antropomorfische empathie. Naarmate robots menselijker worden qua uiterlijk en gedrag, groeit de maatschappelijke behoefte om hen te beschermen. Technologische ontwikkelingen in AI en robotica zorgen ervoor dat robots steeds autonomer functioneren en menselijke trekken krijgen. Filosofische kaders zoals Benthams lijdensvraag, Kants morele plichten en de nominalistische leer bieden argumenten om juridische status los te koppelen van biologische oorsprong. Vergelijkingen met dierenrechten tonen dat graduele bescherming mogelijk is. Er is een proactieve rechtsontwikkeling nodig om een juridisch vacuüm te voorkomen, omdat fundamentele rechten voor robots door technologische en maatschappelijke ontwikkelingen geen sciencefiction meer zijn, maar een reële vraag.

Gezien de maatschappelijke, juridische en technologische ontwikkelingen rondom robotica en artificieel intelligentie, is het onvermijdelijk dat de vraag of robots rechten toekomen zich de komende periode gaat opdringen in de wereld van het recht. Ons menselijke medelijden met robots is daarin doorslaggevend. In dit essay schetsen we deze ontwikkelingen en beargumenteren we vanuit grotendeels rechtsfilosofisch oogpunt hoe deze rechten een plek kunnen krijgen in onze rechtssystematiek.

Een video van robotbouwer GalbotRobotics deed recent op social media stof opwaaien. In de video is te zien hoe een humanoïde robot (humanbot) aan een ketting om de nek wordt voortgesleept, om te tonen hoe goed de robot in balans kon blijven. In de reacties daarop werd duidelijk dat mensen dit afkeurden. Zo schreef een reageerder:

'I solemnly affirm my full support for the equal rights of silicon-based life forms alongside carbon-based life forms.'²

De publieke afkeer doet denken aan het sentiment rondom video's van misstanden bij slachthuizen. Het is niet uit te

sluiten dat dit sentiment overslaat in een roep om robots juridisch te beschermen, zoals wij zullen onderbouwen.

Fictieve zaak rond Sexy Sadie

De roep om robots rechten te geven is niet nieuw. Sterker nog, in Nederland heeft een rechter zich in 2018 al eens gebogen over een rechtszaak rondom een robot die rechten opeiste. Het betrof weliswaar een fictieve rechtszaak rondom de seksrobot Sexy Sadie, maar de kwestie werd behandeld als een echte rechtszaak met echte juridische hoofdrolspelers.³ Hoewel de rechters van oordeel waren

In Nederland heeft een rechter zich al eens gebogen over een rechtszaak rondom de sexrobot Sexy Sadie die rechten opeiste

dat een robot in het huidige rechtsstelsel in Nederland geen fundamentele rechten toekomt, is dit nochtans een teken dat rechters zich in de toekomst moeten gaan buigen over juridische vragen rondom robots. De zaak rond Sexy Sadie wordt dan ook terecht gezien als ‘testcase’.⁴

Robots lijken steeds menselijker

Aan de steeds luidere roep om robotrechten liggen meerdere ontwikkelingen ten grondslag. Ten eerste zitten de ontwikkelingen rondom artificiële intelligentie en robotica in een stroomversnelling. Robots krijgen steeds meer menselijke trekken: ze simuleren menselijke motoriek steeds beter en hebben een menselijk aandoend voorkomen van huidachtig materiaal.⁵

Binnen AI zijn vooral twee ontwikkelingen relevant. Ten eerste is er sprake van een hausse van ‘zwakke AI’. Dat is de zelflerende algoritmische AI die we bijvoorbeeld zien in onze chatbots, veelal *large language models* op basis van *machine learning of deep learning*. Dit is feitelijk een vorm van toegepaste statistiek en een knap staaltje rekenkracht. Deze AI redeneert niet, maar rekent. Of zoals wijlen informaticus Edsger Dijkstra zei: ‘de vraag of een robot denkt, is net zo oninteressant als de vraag of een onderzeeër zwemt’.⁶

De Chinese kamer

Om het verschil tussen denken en rekenen aan te tonen, wordt vaak verwezen naar het denkexperiment van de Chinese Kamer. In dat experiment zit er een persoon die geen Chinees spreekt in een ruimte met twee openingen: eentje voor input en de ander voor output. Deze persoon is voorzien van een instructieboek waarin staat hoe hij moet reageren op bepaalde Chinese symbolen. Als deze persoon via opening 1 een briefje krijgt met daarop Chinese symbolen, zoekt hij in het boek naar het juiste antwoord en stopt deze output in opening 2. Voor de persoon die dit antwoord krijgt, lijkt het alsof de persoon in de ruimte de taal begrijpt, want hij krijgt een coherent en correct antwoord. Feit is echter dat deze persoon de taal niet daadwerkelijk begrijpt, maar slechts zoekt naar de juiste combinatie tussen symbolen, zonder te weten waar die symbolen voor staan. Dat is, kort gezegd, hoe veel van de hedendaagse AI werkt.

Door zelfstandig statistische patronen te herkennen in input levert zwakke AI soms indrukwekkende output,

wat ertoe leidt dat we AI-systemen steeds meer taken kunnen toevertrouwen. Zwakke AI lijkt bovendien steeds sterkere autonome trekken te krijgen door toenemende rekenkracht en beschikbare trainingsdata. AI heeft dus steeds minder menselijke interventies nodig om te functioneren. Gezien de miljarden die in AI worden geïnvesteerd, is het de verwachting dat AI steeds geavanceerder wordt.⁷

Maar de manier waarop een machine tot die output komt is wezenlijk anders dan bij een mens. In die zin is een robot, hoe indrukwekkend de output ook is, niets meer dan een geavanceerde rekenmachine. Waarom zouden we een rekenmachine rechten geven?

De lijdensvraag

Er zit echter meer achter dan alleen: ik denk niet, dus ik ben niet. Volgens filosoof en ethicus Jeremy Bentham draait het bij de kwestie rondom wie (en wat) wel of niet rechten toekomen niet om de vraag of entiteiten kunnen redeneren, maar of ze kunnen lijden.⁸ Hij refereerde hierbij aan dierenrechten. Dieren konden in zijn optiek niet redeneren, maar Bentham vond niettemin dat hun rechten toekwamen, omdat ze konden lijden. In hoeverre gaat dit op voor artificiële entiteiten?

Daarvoor kunnen we de blik richten op een andere vorm van AI: de algemene AI. Dit is een vorm van AI waarbij artificiële entiteiten zodanig ontwikkeld zijn dat ze bewustzijn hebben en kunnen lijden. Ondanks grote beloftes van techvisionairs is deze vorm van AI op dit moment nog science fiction en algemene AI wordt trefend omschreven als ‘Hollywood AI’.⁹ Bovendien levert de benadering vanuit de lijdensvraag allerlei filosofische vragen op, zoals: wat is bewustzijn en wat is lijden? En zijn robots hiertoe in staat? Het bewustzijn is moeilijk te definiëren, net als het begrip lijden.¹⁰ Als een zelflerende robot zichzelf, op basis van data over menselijk gedrag, leert om te reageren op pijn zoals wij reageren op pijn, heeft die robot dan pijn?

Techniekfilosoof Donna Haraway leert ons dat we niet in de hoofden van anderen kunnen kijken en niet het volledige verhaal van binnenuit kunnen zien.¹¹ Met andere woorden: het is onmogelijk om met zekerheid te zeggen dat anderen (en andere entiteiten) bewustheid hebben en lijden of niet. Daarnaast blijkt uit de jurisprudentie over zelfbeschikking dat het in het recht rondom euthanasie al

Auteurs

1. A.H. de Wit LLB werkt als jurist bij Politie Nederland en studeert in 2026 af aan de Open Universiteit in Staatsrecht en Encyclopedie; J. Soenveld werkt als onderzoeker bij het lectoraat Online Weerbaarheid van Saxion Hogeschool en studeert in 2026 af aan de Open Universiteit in Kunst- en Cultuurwetenschappen.

Noten

2. ‘How many times has it been kicked? This #robot just won’t fall’, *XRoboHub*, youtube.com/shorts.
3. R. Boyd, ‘Nieuwe tijden, nieuwe rech-

ten?’, *ibestuur.nl*, 9 oktober 2018.

4. J.E.J. Prins, ‘Sexy Sadie’, *NJB* 2018/1996, afl. 38.
5. M. Keulemans, ‘Een robohoofd van kweekhuid: baanbrekend, maar ook dood-eng’, *volkskrant.nl*, 25 juni 2024; M. Roberts, ‘Faces made of living skin make robots smile’, *bbc.com*, 25 juni 2024; B. Edwards, ‘Robot with 1,000 muscles twitches like human while dangling from ceiling’, *arstechnica.com*, 21 februari 2025; O. Hughes, ‘Scientists burned, poked and sliced their way through new robotic skin that can ‘feel everything’’, *livescience.com*, 7 juli 2025.

6. J. Frederik, ‘Kunstmatige intelligentie is een beetje dom (en zal dat nog wel even blijven)’, *decorrespondent.nl*, 15 augustus 2016.
7. ‘Global investment in generative AI’, *ourworldindata.org*, (online, bijgewerkt tot 8 april 2025).
8. J. Kniess, ‘Bentham on Animal Welfare’, *British Journal for the History of Philosophy* 2018/27 (3), p. 556-572.
9. M. Stikker, *Het internet is stuk, maar we kunnen het repareren*, Amsterdam: Dee Geus 2019, p. 120.
10. G. Güzelere, ‘The many faces of consciousness: A field guide’, in: Block,

Flanagan & Güzelere (red.), *The nature of consciousness: Philosophical debates*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press 1997, p. 1-345; M. Velmans, *Understanding consciousness*, London: Routledge 2008, p. 7-9; M. Coeckelbergh, ‘Why Care About Robots? Empathy, Moral Standing, and the Language of Suffering’, *Journal of Philosophy & Science* 2018/20, p. 141-158.
11. D. Gunkel, ‘The Other Question: Can and Should Robots Have Rights?’ *Ethics and Information Technology*, 2018/20, p. 93.

© Malte Mueller/Getty Images

gewoon is dat derden kunnen en mogen bepalen of een ander lijdt.¹²

Het gaat om medelijden

Volgens ons draait het in dit vraagstuk ook niet om lijden, maar om medelijden. Mensen hebben namelijk een neiging tot *antropomorfische* empathie, ook voor robots.¹³ Als een entiteit menselijke trekken heeft, zijn we geneigd om ons daarin in te leven, zoals o.a. de video van GalbotRobotics toont. Uit onderzoek blijkt dat we het misbruik van robots net zo moreel onacceptabel vinden als het misbruik van mensen en dat onze hersenen hetzelfde reageren op beelden van geweld tegen robots als op beelden van geweld tegen mensen.¹⁴

Aangezien robots steeds meer menselijke trekken krijgen, zal onze neiging tot antropomorfische empathie toenemen en daarmee ook de maatschappelijke en menselijke behoefte om robots te beschermen. Deze behoefte heeft zich al in andere domeinen dan het juridische gemanifesteerd. Zo waren er volgens filosoof Peter Singer militairen die hun leven riskeerden om hun robotkompagnon te redden.¹⁵ De vraag of wij robots tot mensen maken is dus irrelevant: dat wij menselijke eigenschappen

zien in robots is voor veel mensen al voldoende om (rechts)bescherming te bieden.¹⁶

Bovendien kunnen we, in navolging van het denken van Immanuel Kant, beargumenteren dat we robots net als dieren goed moeten behandelen. Kant zag, anders dan Bentham, geen directe morele plichten van de mens tegenover dieren, omdat dat geen rationele wezens zijn. Wel erkende hij dat mensen dieren goed moeten behandelen. Want wie wreed is tegen dieren, kan ook wreed zijn tegen mensen.¹⁷ Dat gaat ook op voor wreedheid tegen robots. Als we wetten en regels interpreteren als de vangrails van ons fatsoen, pleit dat voor meer regels om robots te beschermen. Onze behandeling van robots is zo een reflectie van onze morele waarden.

Daarnaast leert de recente techniekfilosofie ons dat de scheiding tussen mens en techniek als een valse dichotomie gezien kan worden. Zo is het menselijke bestaan volgens Haraway zodanig inherent vervlochten met technologie, dat we van oudsher al cyborgs zijn en Arnold Gehlen zag de mens als 'Mängelwesen', oftewel 'tekortwezens' die niet kunnen overleven zonder artificiële toevoegingen.¹⁸ Denk aan jassen om ons warm te houden. Bruno Latour brak zelfs volledig met de dualistische kijk op

Als we wetten en regels interpreteren als de vangrails van ons fatsoen, pleit dat voor meer regels om robots te beschermen. Onze behandeling van robots is zo een reflectie van onze morele waarden

objecten en subjecten en ziet alle entiteiten als actoren die onderdeel zijn van een netwerk waarbinnen ze elkaar beïnvloeden, en waarbij artefacten niet slechts instrumenteel zijn maar zelfs onze morele normen en gedrag sturen.¹⁹ Als de grens tussen mens en techniek er niet is, heeft dat mogelijk ook consequenties voor de grens die wij in de rechtspraak trekken.

Actuele zaken

Algemene AI is op zijn best nog toekomstmuziek en techniekfilosofische argumenten zijn abstract. Toch zijn er al triviale overwegingen rondom robots, want de juridische vragen spelen al en zijn concreet.²⁰ Bijvoorbeeld: wie is er aansprakelijk als een autonome auto iemand aanrijdt? Deze kwesties worden momenteel al beslecht in de rechtszaal.²¹ Datzelfde geldt voor een recente casus waarin de vraag speelde wie verantwoordelijk is voor de zelfdoding van een jongeman, die volgens zijn familie door een AI-chatbot werd aangezet tot suïcide.²² Algoritmes achter deze chatbot zijn blackboxes, die zodanig complex zijn dat zelfs de ontwerpers niet weten hoe die tot een bepaalde output komen. Wie is daar dan verantwoordelijk voor?

Verder heeft de Amerikaanse staat Pennsylvania robots recent het recht gegeven om het trottoir te gebruiken, waarbij ze juridisch geclassificeerd worden als voetgangers.²³ Daarnaast is er bij veel mensen een groeiend gevoel van verbondenheid met robots. Dit komt mede voort uit het zogeheten ELIZA-effect, vernoemd naar 's werelds eerste chatbot. Zo ervoeren mensen die de chatbot Soulmate gebruikten traumatische gevoelens en gevoelens van rouw toen deze chatbot verloren ging.²⁴ Moeten wij daarom, omwille van onszelf, het voortbestaan van dergelijke artificiële entiteiten beter beschermen?

Om ons heen zien we dat het toekennen van rechten aan niet-menselijke entiteiten reeds mogelijk is. Denk aan het toekennen van rechten aan bergen en rivieren en het beschouwen van organisaties als rechtspersonen. Dit zal voor veel mensen een aanleiding zijn om de volgende

stap, het toekennen van rechten aan robots wier uitingen we mogelijk zelfs niet van menselijke kunnen onderscheiden, als kleine stap te ervaren. Dat robots en AI hun weg vinden naar de rechtszaal is dus al een gegeven. Gezien onze neiging tot antropomorfische empathie zal de roep om robots rechten toe te kennen ook luider worden. Maar hoe gaan we daar juridisch mee om?

Het recht om te zijn: over de mogelijkheid van fundamentele rechten voor humanbots

De opkomst van de artificiële entiteit 'humanbot' waar we, zoals hiervoor geconstateerd, steeds meer antropomorfisch naar gaan kijken, heeft in de academische wereld tot nog toe veelal geleid tot onderzoek naar hoe mensen hiertegen kunnen worden beschermd.²⁵ De bekende regels van Isaac Asimov zien ook alleen daarop.²⁶ Datzelfde geldt voor de AI Act, waarover de Europese commissie o.a. schrijft dat het een 'legal framework' is 'which addresses the risks of AI and positions Europe to play a leading role globally'.²⁷ Het College voor de Rechten van de Mens wordt hier grondrechtentoezichthouder op om de risico's van AI 'zoveel mogelijk te beperken en te beheersen'.²⁸ Er wordt slechts gekeken naar voordelen voor en het beschermen van de mens.²⁹

De hiërarchische verhouding tussen mensen en humanbots kan, door de razendsnelle ontwikkelingen, onder druk komen te staan. Het is daarom volgens ons hoog tijd dat ook de vraag wordt verkend of humanbots juridische bescherming verdienen.

Sprekende rechtsfilosofie

Humanbot Sophia van Hanson Robotics kan als – letterlijk – sprekend voorbeeld dienen voor de ontwikkelingen van humanbots.³⁰ Zij is een van de meest 'menselijke' robots ter wereld en heeft een IQ van 85. Ter vergelijking: bij mensen is dat de bovenkant van zwakbegaafd. Over haar wordt geschreven dat ze haar eigen emoties heeft en 'hersenen' die die van mensen simuleren.³¹ In Saudi-Arabië hebben ze hier uiting aan gegeven door haar staats-

12. 'Uitzichtloos en ondraaglijk lijden', euthanasiecommissie.nl (online, geraadpleegd op 1 november 2025).

13. K. Darling, 'Who's Johnny?' *Anthropomorphic Framing in Human-Robot Interaction, Integration, and Policy in Robot Ethics 2.0*, Oxford: Oxford University Press 2017.

14. C. Bartneck & M. Keijsers, *The morality of abusing a robot*, Paladyn: Journal of Behavioral Robotics 2020; Y. Suzuki, L. Galli, A. Ikeda, S. Itakura & M. Kitazaki, *Measuring Empathy for Human and Robot Hand Pain Using Electroencephalography*, *Nature Scientific Reports* 5: 2015; A.M. Rosenthal-von der Pütten, F.P. Schulte, S.C. Eimler, S. Sobieraj, L. Hoffmann, S. Maderwald, M. Brand & N.C. Krämer, *Investigations on empathy towards humans and robots using fMRI*, *Computers in Human Behavior* 2014, 33.

15. P. Singer, *Wired for war: The robotics revolution and conflict in the twenty-first*

century, New York: Penguin Books 2009.

16. T. Hartief, 'Van knappe koppen en hun uitvindingen', *NJB* 2018/878, afl. 18.

17. J. Birch, *The place of animals in Kantian ethics*, London: Biol Philos 2020, 35/8.

18. D. Haraway, *Een Cyborg Manifest*. *Wetenschap, technologie en socialistisch feminisme aan het einde van de twintigste eeuw*, Leusden, 2022; A. Gehlen, *Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt*, Berlin: Junker und Dünhaupt 1940.

19. B. Latour, *Wij zijn nooit modern geweest – Pleidooi voor een symmetrische antropologie*, vertaling: J. van Dijk & G. de Vries, Amsterdam: Boom 2016, p. 79-89.

20. J.E.J. Prins, 'Sex is great, but it is not the best way to make a baby', *NJB* 2023/1085, afl. 16.

21. C. Williams, 'Autonomous Vehicle Accidents: Legal Challenges and the Future of Injury Claims', *techtimes.com*, 25 februari

2025.

22. "'Je gevoelens zijn echt en ik zal niet proberen je daaruit te praten", zei ChatGPT tegen Adam over zijn zelfmoordplan", *nrc.nl* 19 september 2025.

23. J.A. Kingson, 'Sidewalk robots get legal rights as "pedestrians"', *axios.com*, 4 maart 2021.

24. R. Price, 'People are grieving the 'death' of their AI lovers after a chatbot app abruptly shut down', *businessinsider.com*, 20 oktober 2023.

25. 'Mensenrechten in het Robottijdperk', Rathenau Instituut, 2017; 'Waarom een robot gerechtelijke status zou moeten krijgen – en wat de coronacrisis ons hierover leert', *eur.nl*, 28 april 2020; 'Ethiek, wet- en regelgeving voor robots en AI in de gezondheidszorg', *leiden-delft-erasmus.nl*, 6 januari 2020; 'Open letter to the European Commission artificial intelligence and robotics', *robotics-openletter.eu*.

26. I. Asimov, *I, Robot*, London: Harper Voyager 1950.

27. 'AI Act', *digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai*, (online, geraadpleegd op 8 november 2025); aldus ook 'AI-verordening', *digitale-overheid.nl* (online, geraadpleegd op 18 oktober 2025).

28. 'College wordt grondrechtentoezichthouder Artificiële Intelligentie', 20 november 2024, *mensenrechten.nl*.

29. Zie o.a.: S. Blauw, 'Nee, kunstmatige intelligentie is niet onvermijdelijk', *de Correspondent* 14 oktober 2019.

30. Zie voor een interview met haar: 'Interviewing Sophia, World's First Humanoid Robot', *youtube.com*.

31. 'Sophia', *hansonrobotics.com* (online, geraadpleegd op 14 maart 2025).

Het is mogelijk om gedragscriteria te formuleren waaraan een humanbot moet voldoen om als e-person door het leven te gaan. Daaraan kunnen dan fundamentele rechten worden toegekend

burger te maken, wat, voor zover bekend, uniek is in de wereld.³²

De verkenning of bijvoorbeeld Sophia juridische bescherming verdient, wordt gestart bij de nominalistische leer van rechtsfilosoof Robert-Jan Witpaard. Deze leer biedt ruimte om een juridische creatie los te zien van een biologische gebeurtenis.³³

'Het recht normeert immers niet de mens als zodanig, maar uitsluitend zijn of haar gedrag.'³⁴

De juridische creatie is daarmee in feite een normatieve keuze zonder biologische of natuurlijke oorsprong. Ditzelfde is gebeurd met de introductie van rechtspersonen en is vandaag de dag zichtbaar in de toekenning van rechtspersoonlijkheid aan bijvoorbeeld bergen of rivieren.³⁵ Deze toekenning is bedoeld om die entiteiten te beschermen.

Als dit wordt geplaatst in de context van humanbots, die meer en meer een zekere mate van zelfstandige aanwezigheid hebben in onze maatschappij, kunnen zij worden gezien als zelfstandig rechtssubject en vanuit die hoedanigheid kan hun rechtsbescherming toekomen. Hierbij krijgt de gedachte ruimte dat deze bescherming ook kan bestaan uit fundamentele rechten, zoals het recht op leven. Recht op leven is tenslotte een voorwaarde voor de uitoefening van alle andere rechten. Recht om er te zijn kan vervolgens als recht om te leven worden gezien.³⁶

The Natural Person model vs. e-personhood
Honderden wetenschappers beantwoordden een vergelijkbare vraag ontkennend in hun reactie op een onderzoek van het Europees Parlement naar de vraag of robots dezelfde rechtspersoonlijke status als mensen zouden moeten krijgen.³⁷ De conclusie van deze wetenschappers:

'A legal status for a robot can't derive from the Natural Person model, since the robot would then hold human rights.'³⁸

Hun bezwaar is dat een robot geen mens is en dus geen emoties, plichten of moreel besef kent. De vraag is echter of dat bezwaar overeind te houden is als de robots humanbots worden, met menselijk gedrag, uiterlijk, intelligentie en eenzelfde emotieregulatie.

Als humanbots worden bekeken vanuit het begrip 'natuurlijk persoon', kom je telkens bij hetzelfde punt: een robot is geen mens. Vanuit psychologisch en sociaal perspectief biedt psycholoog Mols een alternatieve benadering met de mogelijkheid van het toekennen van 'e-personhood', waarbij de focus, net als bij de nominalistische leer, ligt op gedrag.³⁹ Als een humanbot zich als mens gedraagt, is het niet ondenkbaar dat hij ook hetzelfde wordt behandeld. Deze gedragsgerichte benadering voor-

komt het terugkerende argumentatievacuüm met het uitgangspunt dat er een biologische scheidslijn is tussen mens en humanbot. Het is mogelijk om gedragscriteria te formuleren waaraan een humanbot moet voldoen om als e-person door het leven te gaan. Daaraan kunnen dan fundamentele rechten worden toegekend. Een kanttekening bij deze e-personhood komt van Mady Delvaux die schrijft dat de creatie van e-personhood niet is bedoeld om robots mensenrechten te geven, maar om de mens controle te laten behouden.⁴⁰

De habeas corpus van mensapen

De stap naar rechten voor robots, zou volgen op eerdere ontwikkelingen rondom fundamentele rechten voor niet-menselijke entiteiten. Als voorbeeld hiervan geldt de juridische strijd over het toekennen van dergelijke rechten aan dieren. In dit verband, tegen de achtergrond van onze antropocentrische blik op humanbots, kunnen drie rechtszaken waarin mensapen centraal staan dit illustreren. In de rechtszaken stond het rechtsbeginsel 'habeas corpus' (u zult het lichaam hebben) centraal.⁴¹ Het is ter achtergrond goed om te weten dat volgens diverse onderzoeken van primatoloog Frans de Waal apen zelfbewust zijn en blijkt dat zij op verschillende lagen moreel gevoel hebben.⁴²

In een Amerikaanse zaak vond de rechter dat chimpansee Tommy, die onder erbarmelijke toestand opgesloten zat, geen 'fundamental right to liberty' had, omdat hij geen besef van rechten en plichten had.⁴³ In twee spraakmakende Argentijnse zaken keek de rechter daar anders naar. Zo kreeg een orang-oetan Sandra de status 'personhood' en daarmee verhuisrecht en werd chimpansee Cecilia bevrijd uit eenzame opsluiting (fundamental right to liberty).⁴⁴ In beide zaken werd gewezen op hun soort specifieke behoeften. Belangrijk in de laatste zaak is de overweging van de rechter dat de soort 'chimpansee' het recht heeft zijn 'dierlijke essentie' te beschermen. Je zou kunnen zeggen dat niet het 'juridische kunnen', maar het 'morele zijn' centraal stond.

Roboticale essentie

De stap naar het morele zijn van een humanbot is geen grote. Immers, een aap moet zijn soort-specifiek gedrag kunnen uitvoeren en een humanbot het zijne. Waarom zou de 'dierlijke essentie' wel fundamenteel beschermd kunnen worden en de 'roboticale essentie' niet? Deze nieuw geïntroduceerde term zal nader uitgewerkt moeten worden, maar de kern zal zijn dat het gaat om autonoom bestaansrecht.

Om te kunnen bestaan heb je bescherming en vrijheden nodig. Deze vormen de basis voor het recht op leven, dat gezien wordt als een van de voornaamste fundamentele rechten.⁴⁵ Zonder leven kan geen vrijheid of waardigheid bestaan. De mens komt dit van nature toe, maar via

de nominalistische leer is het mogelijk om rechten los te koppelen van de biologie en te koppelen aan gedrag.⁴⁶ Ook grondrechten zouden in die mate dynamisch kunnen zijn.⁴⁷

Indien wordt aanvaard dat een humanbot op enig moment een recht op bestaan heeft, is het niet onredelijk dat een humanbot aanspraak maakt op het equivalent van een aantal mensenrechten. Dat betekent dat hij niet zonder meer vernietigd mag worden. Of is het in de antropomorfische gedachtegang al beter om te spreken over 'gedood mag worden'; geen object, maar e-person?

Net als bij dierenrechten zou je een gradueel stelsel van bescherming kunnen codificeren. Dit stelsel geeft ruimte om de fundamentele rechten afhankelijk te maken van de aard van de artificiële entiteit, haar vermogen tot lijden, emotionele ontwikkeling en meer van dit type eigenschappen. Daarmee krijgt de humanbot niet in één keer alle fundamentele rechten die voor mensen gelden, maar worden er wel grenzen gesteld aan de wijze waarop we als mens met onze nieuwe wereldbewoners omgaan.

Ambivalente houding

Het idee van fundamentele rechten voor humanbots als nieuwe entiteit roept begrijpelijke weerstand op en ook wij als auteurs hebben een ambivalente houding. Films zoals 'I, Robot' met Will Smith, die al in 2004 uitkwam, laten zien hoe snel de verhouding tussen mens en robot kan omslaan en welke risico's dat met zich brengt voor de mensheid als huidige wereldheerser. Deze film laat overigens ook fraai de antropomorfische neiging van de mens zien om een voorwerp, in dit geval Sonny de humanbot, te willen beschermen.

We beseffen dat onze verkenning onzekere paden heeft blootgelegd. Het thema is ook spannend, onzeker en op momenten ook zeker eng. Toch is het ook kansrijk voor de ontwikkeling van een 21^e-eeuwse visie op fundamentele rechten. We hebben ontdekt dat we moeten nadenken of we onze strikt antropocentrische blik op fundamentele rechten moeten gaan herzien en dat er ruimte in onze gedachten moet komen voor fundamentele rechten voor robots en andere niet-menselijke entiteiten. Het is niet

Er moet ruimte in onze gedachten komen voor fundamentele rechten voor robots en andere niet-menselijke entiteiten

onmogelijk en niet ver van ons bed. We vinden het dan ook verstandig juist nu na te denken over of, hoe en welke (fundamentele) rechten humanbots in de nabije toekomst kunnen krijgen. De ontwikkelingen gaan sneller dan we als mens kunnen bijhouden.

Wij pleiten voor een proactieve rechtsontwikkeling. Een ontwikkeling die niet wordt ingegeven vanuit het dogma van menselijke uniciteit, maar vanuit de logica dat artificiële entiteiten die 'zijn' en wier bestaan verweven raakt met het onze hun 'roboticale essentie' mogen uitoefenen en daartoe bescherming verdienen. Er horen fundamentele rechten bij om een beroep te kunnen doen op die bescherming. Voorkomen moet in ieder geval worden dat door een juridisch vacuüm humanbots op enig moment op het Malieveld staan om hun fundamentele rechten op te eisen.

We sluiten af met een pakkend voorbeeld. In 'Machines zoals ik', een roman over een alternatieve geschiedenis waarin AI-pionier Alan Turing nog leeft, laat auteur Ian McEwan Turing de hoofdpersoon uitvoeren. De hoofdpersoon heeft zojuist zijn robot Adam met een hamer vernield.

'Mijn hoop is dat wat jij met een hamer bij Adam hebt gedaan op een dag een ernstig misdrijf wordt. (...) Je hebt geprobeerd een leven te vernietigen. Hij had een bewustzijn. Hij had een persoonlijkheid. Hoe iets tot stand komt, natte neuronen, microprocessors, DNA, netwerken, dat maakt allemaal niet uit.'⁴⁸

In het echte leven zijn er ongetwijfeld mensen die het daarmee eens zijn. •

32. R. Beaumont, 'Robot Sophia (zonder hoofddoek) is nu Saudisch staatsburger', nos.nl, 27 oktober 2017; 'Griezelig echte robot Sophia krijgt Saoedisch staatsburgerschap', rtl.nl, 27 oktober 2017.

33. R.J. Witpaard, 'De nominalistische theorie van de rechtssubjecten', *NJLP* 2017/1, 46, p. 72-73.

34. R.J. Witpaard, 'De nominalistische theorie van de rechtssubjecten', *NJLP* 2017/1, 46, p. 74.

35. T. Lambooy, 'Om biodiversiteit te behouden heeft onze natuur rechten nodig', nyenrode.nl, 11 februari 2021; A. Polkamp, 'Moeten we rechten toekennen aan de natuur? 'Het is een effectief middel', voxweb.nl, 27 september; J. den Outer, 'Opstaan voor Rechten van de natuur',

magazinesrijkswaterstaat.nl, 4 april 2024.

36. T. Mertens, 'Cur Homo Deus? Enige overwegingen omtrent het recht op leven', AA 2021, oktober 2021, p. 915; R.K.M. Smith, 'Textbook on International Human Rights', Oxford: Oxford University Press 2005, p. 205.

37. 'Open letter to the European Commission on artificial intelligence and robotics', robotics-openletter.eu.

38. Idem; zie ook: J. Delcker, 'Europe divided over robot 'personhood'', politico.eu, 11 april 2018.

39. 'De computer zegt nee', 16 december 2035 (red: geen fout), detoekomstvanai.nl; zie ook: 'Commission on Civil Law Rules on Robotics: Recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics

(2015/2103(INL))', europarl.europa.eu/doceo, 31 mei 2016.

40. J. Delcker, 'Europe divided over robot 'personhood'', politico.eu, 11 april 2018.

41. Zie over dit rechtsbeginsel bijvoorbeeld: 'habeas corpus', law.cornell.edu/wex, (online, bijgewerkt in maart 2022).

42. 'De Waal – gewetensontwikkeling', conscire.nl, (online, bijgewerkt in juli 2025).

43. Supreme Court (State of New York, USA) 4 december 2014 (*Chimpanzee Tommy*), 518336.

44. 'Mensap Sandra kreeg verhuisrecht en is nu bijna in Florida', trouw.nl, 29 september 2019; 'Chimpansee Cecilia heeft rechten gekregen', dier&recht.nl, 8 november 2016.

45. Zie o.a.: L.C. Groen & L.F.M. Verhey,

'De betekenis van grondwettelijke grondrechten voor de wetgever: dode letter of zelfstandig ijkpunt?', *RM* 2020/6, p. 429; *Kamerstukken II* 1975/76, 13872, nrs. 1-5, p. 10.

46. A.W. Heringa, M. Stremmer & M. van der Sluis, 'Grondrechten', in: F. Fernhout (editor), *Het Nederlandse recht. Een Maas-trichtse inleiding* (p. 251-272), Maastricht: Uitgeverij Gianni: 2022, par. 1.1.

47. R. van den Hoven van Genderen, 'Robotrecht in Japan', ibestuur.nl, 6 december 2018.

48. I. McEwan, *Machines zoals ik*, Amsterdam: Uitgeverij de Harmonie 2019.